

oefenen; en beide zaken samen konden van de kant van de Romeinse curie alleen leiden tot toenemende druk en bemoeienis, waartegen de Nederlandse bisschoppen zich zo lang met succes hadden verzet.³ De jaren 1908-1914, tweede helft van het pontificaat van Pius X (1903-1914) waren niet alleen voor de wereldkerk, maar ook voor haar Utrechtse provincie een onrustige, soms onstuimige periode.

Er bestonden binnen de leidende groep van het Nederlands katholicisme verschillen van mening, opvatting en inzicht op diverse fundamentele terreinen, die zich tot binnen het episcopaat voortzetten. In de politiek onderscheidde zich nog steeds de meer geavanceerde christen-democraten van de conservatieven, ofschoon de heftigste conflicten daar een decennium eerder waren gestreden en de overwinning van de eersten in zicht kwam. Op het terrein van de sociale organisatie en vooral de arbeidersbeweging bestonden meerdere tegenstellingen. Zo was er die tussen de 'Leidse' en de 'Limburgse' school, de voorstanders van respectievelijk de standsorganisatie en de vakorganisatie, die pas in 1916 door een uitspraak van het episcopaat zou worden beslist. Daarnaast hield het bestaan van de Christelijke Mijnwerkersbond in Limburg, gesticht door W. Nolens en onder protectie van H. Poels, het debat levend over de toelaatbaarheid van de interconfessionele vakbonden, een debat dat in de Duitse 'Gewerkschaftsstreit' met ongekeerde heftigheid werd gevoerd tussen de 'Keulse' (interconfessionele) en de 'Berlijnse' richting. Hiermee hing uiteraard de vraag samen, hoe sterk de invloed van de geestelijkheid op de sociale organisaties kon en moest zijn. Wat de katholieke pers betrof, de concurrentie en de daarmee ten dele samenhangende polemiek tussen de twee grootste katholieke dagbladen *De Tijd* (Amsterdam) en *De Maasbode* (Rotterdam) was zo hoog opgelopen dat eind 1911 de hoofdredacteur van de eerste, vier maanden later die van de tweede, min of meer gedwongen, waren teruggetreden. In die polemiek speelden de eerder genoemde kwesties een belangrijke rol, maar, in het verlengde daarvan, bovenal het feit dat *De Maasbode* zich had opgeworpen tot arbiter van de zuiverheid van het katholieke geloof, zoals dat in Nederland werd uitgedragen en in de praktijk gebracht. De Nederlandse kardinaal was van dit alles niet onkundig en tijdens zijn bezoek aan het vaderland werden pogingen ondernomen om ook hem openlijk bij enkele conflicten te betrekken.

3. Vgl. J.P. de Valk, 'Meer Hollands dan Paaps? De Nederlandse kerkprovincie en 'Rome' in de tweede helft van de negentiende eeuw', *Archief voor de Geschiedenis van de Katholieke Kerk in Nederland* 27(1985) 140-156.